

Küreselleşmeyi İnşa Etmek: Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme

Ramazan Kılınc*

Küreselleşme, insan yaşamını siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda birçok yönden etkileyen bir süreçtir. Son zamanların en moda terimlerinden birisi olan küreselleşme, birçok sürecin yapısında görülen değişimlerin temel kaynağı durumundadır.¹ Küreselleşme'nin tanımı, bu olguyu ele alan kişilerin yaklaşımlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bazı analistler, küreselleşmeyi, "tarihi bir çığır" olarak görürlerken diğerleri "ekonomik faaliyetlerin birbirine girmesi" ya da "Amerikan değerlerinin hegemonyası" veya "teknolojik ve sosyal bir devrim" olarak görebilmektedirler (Reich, 1998). Küreselleşme, genel olarak sınır aşırı ilişkilerin yoğunlaşması, uluslararası malî geçişkenliklerin büyümesi, sınırsız açık bir ekonominin yaratıl-

ması için devlet merkezli sınırlamaların ortadan kaldırılması, modernitenin sosyal yapılarının küresel ölçekte yayılması gibi bazı süreçler çerçevesinde anlaşılmaktadır (Scholte, 2000: 15). Küreselleşme ile ilgili bütün bu yaklaşımların ortak noktası, onun devlet davranışlarını sınırlandırma yeteneğine sahip olmasıdır. Bu noktada kimilerince küreselleşme, devlet egemenliğinin tedrici olarak yok edilmesi ve son kertede ulus-devletlerin hakim siyasal örgütlenmeler olma rollerinden edilmeleri süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımların anlam dünyasında küreselleşme, devletlere "verili" kalıplar içerisinde davranmayı dayatan "yapısal bir sınırlandırıcı" olarak görülmektedir.

Küreselleşmeyi devletler üzerindeki yapısal bir sınırlandırıcı görme eğilimindeki bu görüşlerin aksine, Konstrüktivist² Uluslara-

* Boğaziçi Üniversitesi Doktora Öğrencisi.

¹ Mesela önemli Uluslararası İlişkiler uzmanlarından birisi olarak kabul edilen Robert Keohane küreselleşme ile ilgili olarak şu ifadelere yer vermektedir: "Günümüz uluslararası ilişkilerini anlamaya yönelik her çaba, analizlerinde muhakkak iki faktörün etkisine yer vermek zorundadır: küreselleşmenin uzun vadedeki sonuçları, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesi." Bkz. Keohane (1995).

² İngilizce orijinali "Constructivism" olan kelime Türkçeye bu çalışmada "Konstrüktivizm" olarak tercüme edilmiştir. Alternatif bir tercüme yöntemi olarak Türkçede buna en yakın kelime "İnşacılık" kelimesidir. Ne var ki kelimenin "İnşacılık" olarak tercüme edilmesi bu kuramsal yaklaşımı bütün yönleriyle anlatamamaktadır. Bu yüzden kelimenin "Konstrüktivizm" olarak tercüme edilmesi uygun görülmüştür.

rası İlişkiler³ teorisi küreselleşmenin devletleri sınırlayan yapısal bir faktör olmaktan ziyade devletlerin kendi tasarruflarının ortaya çıkarmış olduğu sosyal bir inşa olduğu görüşündedir. Konstrüktivizmin, uluslararası ilişkileri, uluslararası yapı ve ulusal dinamiklerin karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu bir inşa olarak gören kuramsal başlangıç noktası, küreselleşme ve egemenlik arasındaki ilişkilerin niteliğinin anlaşılması açısından çok zengin analitik araçlar sunmaktadır. Buna göre, küreselleşmenin uluslararası yapının bir dayatması olarak var sayılması sorunsallaştırılmaktadır. Tam tersine küreselleşme, devletin de öznesi olduğu devlet egemenliğinin dönüşümünü ifade eden bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreç içerisinde devlet hem ulusal hem de uluslararası alandaki pratiklerin temel aktörü olma rolünü sürdürmektedir.

Küreselleşme olarak adlandırılan süreci Konstrüktivist bir bakış açısı ile analiz etmeyi deneyen bu çalışmada temel olarak küreselleşme olgusu ve devlet egemenliği arasındaki ilişkilerin niteliğinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, küreselleşme ve ulus-devlet diyalogunu sorunsallaştıran bir kuramsal bakışın yansımaları olarak görülebilir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Konstrüktivist Uluslararası İlişkiler teorisinin temel varsayımları ortaya konulacaktır. İkinci bölümde ise bu temel varsayımların çerçevelediği alanda küreselleşme ve devlet egemenliğinin birbirlerine karşı duruşları sunulmaya çalışılacaktır.

³ Çalışma boyunca bir sosyal bilim disiplini anlamında "Uluslararası İlişkiler" in ilk harfleri büyük harflerle yazılacaktır; ancak devletlerin birbirleriyle ilişkileri anlamında "uluslararası ilişkiler" in ilk harfleri küçük harflerle yazılacaktır.

1. Konstrüktivist Uluslararası İlişkiler Teorisi

Konstrüktivizm, fikri olanı maddi olana nazaran öncelleyen bir duruşun adıdır. Buna göre, Konstrüktivizm materyal dünyanın normatif ve epistemik çıkarımlarına tekabül eden insan eylem ve etkileşimlerinin materyal olan dünyayı şekillendirdiği ve geri dönüşümlü olarak materyal olan tarafından şekillendirildiği iddiasındadır (Adler, 1997: 322). Son yıllarda, özellikle de Soğuk Savaş sonrası dönemde Uluslararası İlişkiler disiplininde Konstrüktivist yaklaşım bir cazibe merkezi haline gelmiş; bu konu ile ilgili çok geniş bir literatür oluşmuştur.⁴ Checkel'in deyişi ile bugün Uluslararası İlişkiler disiplininde "Konstrüktivist bir dönüşü" tecrübe etmekteyiz (Checkel, 1998: 326).

Konstrüktivizm, kendisini modern ve postmodern Uluslararası İlişkiler teorilerinin tam da ortasında konumlandırmaktadır. Modern Uluslararası İlişkiler teorileri pozitivist/materyalist, postmodern olanlar ise idealist/yorumsamacı iken Konstrüktivizm bunların bir orta yolda birleştirilebileceği kanısındadır (Adler, 1997: 323). Öznel, öznelere ve materyal olan dünyaların "realite"nin inşa edilmesi sürecinde birbirlerini nasıl etkilediklerini; yapılar ve aktörler ile kimlik ve çıkarlar arasındaki etkileşimlerin niteliğini göstermek gayesindedir (Adler, 1997: 330). Buna göre, önerdiği "öznelerearasıcılık" kavramı ile Konstrüktivist teori, sosyal ilişkilerin etkileşime katılan aktörlerin hepsinin tasarrufu ile kurulduklarını; "bilgi" ve "realite" arasında tam bir nesnellüğün imkânsızlığını savunur. Bu yaklaşıma göre, uluslararası siyaset, tarihî ve toplumsal bağamlarından

⁴ Mesela bkz. Adler (1997); Checkel (1998); Katzenstein (1996); Kratochwill (1989); Wendt (1992), (1994); Berger (1996); Finnemore (1996); Johnston (1995), (1996); Weides (1996); Ruggie (1997).

ayrı olarak kurgulanamaz. Bu yaklaşımı ile Konstrüktivizm, neorealizmin temel varsayımlarına meydan okuyarak direngen, sabit uluslararası yapılardan bahsetmenin imkânsız olduğunu iddia eder. Uluslararası yapı, diğer bir ifade ile uluslararası sistemin kaynağı devletlerin aralarındaki etkileşimi olup, sistem bu etkileşimlerin gölgesinde sürekli olarak kendisini yenilemektedir. Kimlik bu denklem içerisinde "özellik" in sınırlarını çizmesi bağlamında büyük önem taşır. Wendt (1994: 385), Konstrüktivist Uluslararası İlişkiler teorisinin temel varsayımlarını aşağıdaki gibi formüle etmiştir:

1. Devletler uluslararası siyasî teorisinin temel analiz birimleridir;
2. Devletler sisteminin anahtar yapıları materyal olmaktan ziyade öznelerarasıdır; ve
3. Devlet kimlikleri ve çıkarları sistem tarafından devletlere dışsal bir saikle dayatılmaktan ziyade büyük oranda toplumsal yapılar tarafından inşa edilirler.

Konstrüktivizmin temelinde "yapı ve aktörlerin, uluslararası sistem ve devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin yeniden oluşturmaları" fikri yatar (Banchoff, 1999: 261). İşte tam da bu yüzden bu teorik çerçeve içerisinde devletin ve uluslararası sistemin doğasının birbirlerinden yalıtmış olarak anlaşılması imkân dahilinde değildir. Aşağıdaki paragraflarda, Konstrüktivizmin özellikleri yukarıda ifade edilen varsayımlar ışığında iki başlık altında ortaya konulacaktır. İlk bölüm, Konstrüktivist çerçevede kimliklerinin ve çıkarlarının oluşumu bağlamında devlete atfedilen rolü belirleme çabasından ibarettir. İkinci bölümde ise "yapı-aktör tartışması" bağlamında Konstrüktivist formülasyonun sistem sorununa bakış açısı irdelenecektir.

Devlet, Kimlik ve Çıkarlar

Uluslararası İlişkiler disiplininin hâkim teorilerinde olduğu gibi, Konstrüktivizm de

"devlet"i temel analiz birimi olarak ele alır. Buna göre devlet, "ortak paylaşılan bilgi, maddî kaynaklar ve pratikler" çerçevesinde inşa edilmiş sosyal yapı içerisindeki bir aktör olarak algılanır (Wendt, 1995: 73). Bu formülasyonda kimlik, sosyal ve tarihî bağlam içerisinde kuramsallaştırılmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, kimliğin "ben" (grubu bir arada tutan olarak) ve "öteki" (grubu diğerlerine göre konumlandıran olarak) boyutları Konstrüktivist formülasyonlarda büyük önem taşımaktadır. Kimlik, devletin kendisini inşa etme sürecinde "zamanla biz bilincinin oluşturulmasına katkıda bulunan paylaşılan normlar ve anlatılar" yaratmak gibi bir fonksiyonu haizdir. (Banchoff, 1999: 268). Kimlik sayesinde bir devlet, kendini diğer devletler ve uluslararası kurumlara karşı "konumlandırma" olanağına kavuşmaktadır (Banchoff, 1999). Bu durum devlete öznelerarası ilişkilerinde belirli bir konum alma rahatlığı sağlar. Buradaki kritik nokta, kimliğin yapıcısı olarak devletin, kendini diğerlerine sunuşunda tam kontrole sahip olamayışdır; yani devlet kimliğinin nasıl olması gerektiğine tek başına karar verebilecek imkânlardan yoksundur. Devletin kimliğine anlamını veren, öznelerarası ilişkilerin yapısından çıkacak olan sonuçtur (Hopf, 1998: 173).

Öznelerarası ilişkilerin anlamlarının tanımlanması yalnızca devletlerarası ilişkilerin bir sonucu olarak tezahür etmez; bu anlamlandırmada siyasî ve tarihî bağlamın da yadsınamaz bir etkisi vardır (Weldes, 1996: 280). Weldes (1996: 281). Weldes bu noktada, temelini çok geniş kültürel ve linguistik kaynaklardan alan; kimlik ve çıkar oluşumunda da önemli katkıları bulunan "temsîl" terimini önermektedir. Tarihî ve linguistik bağlamdan süzülerek gelen bu "temsîl"ler, kimlik ve çıkarların oluşmasına üç şekilde katkıda bulunurlar: (i) Belirli söylemler yaratarak, "ben" ve "öteki" diyalektiği çerçevesinde bunlar ara-

sındaki farklılıkları vurgulamak suretiyle “ulusal” bir vizyonun popülize edilmesi; (ii) çeşitli söylemlerle ilişkilerin iyi tanımlanması açısından yeni bağlamlar önerilmesi; (iii) “ötekiler”le kurulacak ilişkilerin sınırlarını çizmesi sayesinde ulusal çıkarların tanımlanmasına uygun bir zeminin yaratılmasının sağlanması (Weldes, 1996: 281-282). Sonuçta bu “temsil”ler, ülkenin diğer ülkelere nazaran kendisini nasıl konumlandırması gerektiği konusunda yol haritalarını oluştururlar.

Konstrüktivizm, “kollektif kimliğin devlet çıkarlarının içeriğini ve devlet eylemlerinin gidişatını şekillendirdiği” önermesinde bulunur (Banchoff, 1999: 262). Buna göre, devletin dünya üzerindeki yerini tanımlayan devlet kimliği, dış politikanın amaçları ve araçları konusunda birçok ipucu sunar; yani kimliğin inşa edilmesi süreci bir anlamda devlet çıkarlarının da belirlenmesi sürecidir (Banchoff, 1999). Weldes (1996), kimlik ve çıkar arasındaki ilişkilerin aydınlatılmasının daha önce bahsettiğimiz “temsil”lerin ortaya çıkmasındaki sürecin anlaşılması ile mümkün olabileceği kanaatinde.

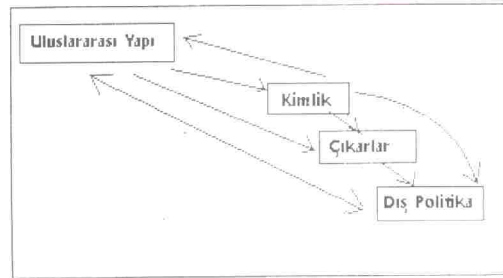
Uluslararası Sistem

Devletlerin çıkarları ve dış politikalarının oluşumunda uluslararası sistemin etkisini öncelleyen Neorealizmin aksine Konstrüktivist Uluslararası İlişkiler teorisi, devletler ve uluslararası sistemin karşılıklı bir etkileşim halinde birbirlerinin oluşumuna katkıda buldukları iddiasındadır. Bu yönüyle Konstrüktivizm, sosyal teorideki yapı/aktör tartışmalarının Uluslararası İlişkiler’e adapte edilmiş bir versiyonudur. Bu bağlamda neredeyse Konstrüktivist her çalışmanın atıfta bulunduğu ünlü makalesinde Wendt (1992: 395), devlet çıkarlarının güvenlik merkezli kavramsallaştırmalarının Neorealizmin öngördüğü tarzda sistemin anarşik doğasından çıkartılmasının imkânsızlığını iddia ederek “anarşi”nin biza-

tihi devletlerin oluşturduğu bir inşa olduğunu öne sürmüştür. Buna göre, uluslararası sistemin yapısı devlet kimliklerini, çıkarlarını ve politikalarını etkileme yeteneğine sahiptir; ancak, devletlerin kendi kimlikleri de hem uluslararası sistemin yapısını değiştirebilme, hem de dış politika ve çıkarların oluşumuna etki edebilme imkânını haizdir. Wendt bir başka yazısında (1995:81) bunu şu ifadelerle özetlemektedir:

Uluslararası politikanın sosyal inşasını analiz etmek, aynı zamanda karşılıklı etkileşim süreçlerinin –işbirliği ya da çatışmaya dayanan- sosyal yapıları nasıl yeniden ürettiklerinin de analiz edilmesidir. Buradaki sosyal yapılar aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını şekillendirmeleri ve materyal bağlamlar sağlamaları dolayısıyla önem taşırlar.

Özetleyecek olursak, Konstrüktivist anlamlandırma dünyasında, “realite” devletlerin ve uluslararası sistemin karşılıklı etkileşimleri neticesinde ortaya çıkar. Bunun doğal sonucu olarak bu realiteyi ortaya çıkartan bu iki değişkenden hiç birine ontolojik bir öncelik tanınmaz. Dolayısıyla devletlerin dış politika kararlarını sınırlayıcı ya da belirleyici faktörler, ulusal kaynaklara dayanabildiği gibi uluslararası kaynakların yansımaları olarak da tezahür edebilirler. Jepperson, Wendt ve Katzenstein’in çalışmalarından alınmış konstrüktivist kuramın temel argümanlarını özetleyen aşağıdaki tablo, hangi yapıların birbirlerini hangi yönlerden etkilediklerini göstermektedir (1996: 53):

Tablo 1: Konstrüktivist Argümanların Kısa Bir Özeti

2. Egemenliğin Dönüşümü Olarak Küreselleşme: Oluşumu ve Sonuçları

Çalışmanın bu bölümü egemenliğin dönüşümü ve küreselleşme arasındaki ilişkilerin niteliğini anlamaya ayrılmıştır. Buradaki temel iddia küreselleşmenin aslında bir anlamda egemenliğin yeni bir şekil alışı, diğer bir ifade ile egemenliğin kendi kendini yeniden üretime tâbi tutma biçimi olduğudur. Dolayısıyla, burada ortaya konulan kavramsallaştırma, küreselleşmenin egemenliğin doğal sahipleri olarak ulus-devletlerin tarih sahnesinden çekilmesini hızlandırdığı iddialarının tam da karşısında yer almaktadır. Bu kavramsallaştırmanın teorik temelleri bir önceki bölümde temel özellikleri resmedilmeye çalışılan, uluslararası ilişkilerin sistemi oluşturan aktörler ve sistemin kendisinin karşılıklı etkileşiminin bir tezahürü olduğunu savunan Konstrüktivist argümanlar tarafından tayin edilmektedir. Bu çerçevede bu bölümde öncelikle egemenliğin modernite bağlamında ortaya çıkmış geleneksel kavramsallaştırması ele alınacak, daha sonra da bu tanımlamanın küreselleşme olarak adlandırılan süreçte geçirmiş olduğu dönüşüme vurgu yapılacaktır. Egemenliğin bir dönüşümü olarak küreselleşmeyi oluşturan dinamiklerin ortaya konulmasının yanında bu dönüşümün uluslararası sistemde meydana getirdiği değişimlere ve Uluslararası İlişkiler paradigması bağlamındaki pratik sonuçlarına da değinilecektir.

Egemenlik; Avrupa'da Westphalia anlaşması ile kurulan devletler sisteminden bu yana "modern devletin tanımlayıcı ögesi" (Clark, 1999: 72) olarak kabul edile gelmiştir. Egemenlik siyasal bir otoritenin sınırlı bir toprak parçası üzerindeki mutlak kontrolünü öngörür. Bu formülasyonda merkezî bir ordunun ve çoğu zaman da ekonominin hâkimi olan siyasal otorite, egemenliği, "sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerindeki"

halkın ortak ideallerine ulaşmada birleşebilmesine meşruiyet kazandıran bir "ethos" olarak algılar (Opello and Rosow, 1997: 105). Uluslararası İlişkilerin "hâkim" teorisi olarak kabul edilebilecek olan neorealizm, biricik analiz düzeyi olarak kabul ettiği devlete ve adeta ona meşruiyetini kazandıran egemenliğe özel bir önem atfetmiştir. Bu yaklaşım "devlet"i ve "egemenlik"i Uluslararası İlişkiler çalışmalarının temelini koymuştur. Bu yaklaşımın ortaya koyduğu anlayışa göre egemenlik, sınırlar içerisinde "kurulu bir düzen"i gerektirirken, uluslararası alanda merkezî otoritenin yokluğundan kaynaklanan bitmeyen bir "anarşi"yi dikte eder. Bu algı-lama hiç şüphesiz beraberinde devletlerin iç politika ve dış politikalarındaki gerçekliklerini net bir biçimde "farklı gerçeklikler" olarak görmelerini zorunlu kılar. Temelini "Westphalia sistemi"ne borçlu olan bu kavramsallaştırmanın temel özellikleri Sorensen (2001:82-83) tarafından aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

Hükümet: Meşru güç kullanımını tekelinde bulunduran, hukukî anlamda bir yaptırım gücüne sahip olan, birtakım idarî, siyasî ve askerî organizasyonlarla örülmesi merkezî bir yönetim.

Millet: Belirli bir toprak parçası üzerinde topluluğu ve devleti birbirine bağlayan ileri derecede bir dayanışmanın var olduğu *Gesellschaft* ve *Gemeinschaft* tarzı bir grup bilincinin olduğu bir halk.

Ekonomi: Temel bir takım sektörlerde kendi ihtiyaçlarını giderebilecek, iktisadi faaliyetlerin önemli bir kısmının kendi sınırları içerisinde yapıldığı bir ekonomi.

Ne var ki, esas olarak bu özelliklerle tanımlanan egemen devlet anlayışı ve bu anlayışa teorik temelini kazandıran Uluslararası İlişkiler teorileri Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte temelden bir sarsıntıya uğramış, kavramsal temellerinde zayıflama

görülmüştür. 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarındaki radikal değişimler bu teorik yaklaşımların temellerini sarsmıştır. Cerny'nin de belirttiği gibi teknolojiye görülen hızlı değişimler ve gitgide büyüyen mali ve ticarî piyasalar, Soğuk Savaş döneminin bitmesinin doğurduğu yapısal değişimlerle birlikte "otoriteyi devlet düzeyinden ulusüstü ve ulusaltı birimlere doğru genişleterek kara parçası ve otorite arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır" (Cerny, 1997: 270 Reich, 1998 içinde). İşte bu süreç birçok uzman tarafından küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küreselleşme süreci, modernitenin anlam dünyasının beraberinde getirmiş olduğu otoriteyle ilgili olarak, yerel düzeyde ulusaltı, bölgesel ve küresel düzeyde de ulusüstü alternatifleri de beraberinde düşünmemizi gerektirmiştir (Scholte, 2000: 133). Held ve McGrew (2000: 11)'in de önerdikleri gibi, ulusüstü ve ulusaltı otoritelerin küreselleşmenin meşruiyet kazandırdıkları bir düzlemde yeniden doğmaları "egemenliği, gücün paylaşılarak kullanımı durumuna dönüştürmüştür".

Konstrüktivizm, uluslararası sistemin yapısının, aktörlerinin, aktörlerin çıkarlarının ve uyguladıkları politikaların karşılıklı etkileşimlerinin beraberce uluslararası ilişkilerin doğasını belirledikleri temel varsayımına dayanması yönüyle küreselleşme ve devlet egemenliği arasındaki gerilimli ilişkilerin anlaşılması adına çok zengin analitik enstrümanlar sunabilme kapasitesine sahiptir. Bu bağlamda konstrüktivizm, küreselleşmenin aynen klasik siyasal formülasyonda egemenliğin sahip olduğu rol gibi "çağdaş devletin tanımlayıcı bir ögesi" olduğu iddiasındadır (Clark, 1999: 70). Clark'ın ifadeleri ile, "eger konstrüktivizmin Uluslararası İlişkiler teorisine çok temel bir takım katkılarda bulunması söz konusuysa, hiç şüphesiz küreselleşme ve egemenliğin birbirlerine göre ko-

num alışları bunun en iyi gözlemlenebileceği alanı oluşturur" (1999: 71-2). Konstrüktivizmin ulusal ve uluslararası dinamiklerin karşılıklı etkileşiminin devlet kimliklerinin yeniden yaratılmasını açıklamaya olanak sağlayan kuramsal tezleri böyle bir iddianın geçerliliğine meşruiyet kazandırmaktadır.

Konstrüktivizmin parametreleri ile anlamlandırılmaya çalışılan bir dünyada "egemenliği, devlet kimliğinin durağan bir kaynağı" olarak algılamak kabul edilemez (Clark, 1999: 77). Karşılıklı etkileşimleri uluslararası sistemin doğal bir parçası olarak gören böylesi bir anlamlandırma dünyasının, küreselleşmeye egemenliğin yeni bir form alışı olarak yaklaşması ve onu "devlet kimliğine dışarıdan verilmiş bir tehdit değil de onun geçerli olan kimliğinin bir safhası" olarak görmesinin de çok doğal olduğu kabul edilmek durumundadır (Clark, 1999: 77). Netice itibari ile konstrüktivist formülasyonda küreselleşme adeta egemenliğin ulusal ve uluslararası faktörlerin etkileşimlerinin doğurduğu yeni düzenlemeleri yansıtan bir versiyonu olarak kabul edilmektedir (Clark, 1999: 81). Sonuçta, küreselleşme uluslararası güçler ve ulus-devletlerin ortak tasarruflarının bir sonucu olan toplumsal bir inşa (social construct) olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir kavramsallaştırma küreselleşmeyi devlet davranışlarını sınırlandıran yapısal bir mizaç olmaktan çıkarıp egemenliğin geçirdiği köklü değişimlere anlam verme uğraşının yansıtıldığı bir kavram haline getirir. İşte çalışmanın devam eden kısmında bu kuramsal bakış açısının ışığında küreselleşmenin ortaya çıkışına sebep olan dinamikler ve bunların uluslararası ilişkiler bağlamındaki pratik sonuçları üzerinde durulacaktır.

Scholte, küreselleşmeyi siyasal, ekonomik, ve sosyal faaliyetlerin yerine getirilmesinde ulusal sınırların sınırlayıcı bir faktör olarak etkisini kaybetmesi süreci ile paralel bir olgu

olarak görme eğilimindedir. Bu süreci ifade etme açısından küreselleşme kavramını “suprateritoriality” terimi ile anlatmayı önerir (Scholte, 2000: 16). Scholte ile paralel olarak küreselleşme literatürünün iki önemli ismi olan Held ve McGrew de “sınırsızlaştırma” (deterritorialization) terimini analizlerinin merkezine yerleştirerek küreselleşmeyi “sosyal ilişkilerin ve işlemlerin mekânsal örgütlenmesinin dönüşümü süreci (ya da süreçleri)” olarak tanımlamaktadırlar (Held ve McGrew, 1999: 16). “Sınırsızlaştırma” teriminin çizdiği çerçeve içerisinde küreselleşme, yoğun sınıraşırı ilişkileri, uluslararası malî akışların çoğalmasını, sınırların ve devlet müdahalelerinin ortadan kalktığı açık bir dünya ekonomisini, dünyanın her yerine ulaşabilen malların, hizmetlerin ve fikirlerin varlığını, modernitenin sosyal yapılarının (kapitalizm, rasyonalizm, endüstrileşme) yayılmasını işaret eder.⁵

Böylece, dünyanın herhangi bir bölgesindeki sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel faaliyetler diğer bölgelerindeki bireyleri ve toplulukları etkileme yeteneğine sahip olmaktadır. Ne var ki bu etkilemenin yönü genelde modernleşmesini erken tamamlamış güçlü sosyal ve siyasal yapılara sahip Batı ülkelerinden Üçüncü Dünya'nın zayıf ülkelere doğrudur. Tam da bu genel durum yüzündendir ki Giddens (1990) bu süreci “modernitenin küreselleşmesi” olarak tanımlamaktadır. Giddens'a göre dünya kapitalizmi,

ulus-devlet, askerî düzen, endüstriyel gelişme “modernitenin küreselleşme”sinin açık olarak görülebildiği alanlardır (1990).

Buraya kadar az çok küreselleşmenin genel bir tanımına ulaşmış durumdayız; şimdi de analizlerimizi küreselleşme sürecinin inşasına doğru genişleteceğiz. Bu bağlamda şu sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır: Küreselleşme sürecinin sebepleri nelerdir? Hangi faktörler geleneksel anlamdaki egemenliğin sınırlarının zorlanması sonucunu doğurur? Hangi dinamikler alışlagelmiş sosyal ve siyasal yapıların değişmesini zorunlu kılmıştır? Bütün bu sorulara cevap arayan siyasal analistlerden biri olan Scholte küreselleşme sürecini doğuran dört faktörden söz etmektedir:

1. Hâkim bilgi çerçevesi olarak rasyonalizmin yayılması;
2. kapitalist kalkınmadaki önemli gelişmeler;
3. iletişimde ve veri işlemedeki teknolojik buluşlar; ve
4. bütün bunları olanaklı kılan yeni düzenlemelerin ikame edilmesi.

Bütün bu sebepleri incelemeye geçmeden önce, bu çalışmanın teorik temellerini oluşturan aktör-yapı tartışmasına (agent-structure debate) yeniden dönmek faydalı olacaktır. Bu çalışmanın kendisini konumlandığı kuramsal çerçeve, uluslararası ilişkiler tarihinin “aktörlerin tercihleri ve yapısal sınırlandırmaların karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu toplumsal bir inşalar” bütünü olduğu iddiasındadır (Scholte, 2000: 91). Buna göre, yapısal kuvvetler ‘verili’ bir tarihî bağlamda aktörlere hangi tercihlerini yerine getirebilecekleri noktasında sınırlandırmalar getirirler. Bu yapılar çoğu zaman aktörlere belirli davranış kalıplarını “diğerlerine nazaran” zorunlu kılma eğilimindedirler. Ne var ki aynı zamanda bu yapısal sınırlandırmalar

⁵ Birçok uzman küreselleşmeyi çok farklı özelliklerine vurgu yaparak tanımlamıştır. “Uluslararasılaşma”yı ön plana çıkaran yazarlar için bkz. Hirst ve Thompson (1996); dünyanın “liberalleşme”sini ön plana çıkaran analizler için bkz. Sander (1996); “Batılılaşma” ve “Modernleşme”yi analizlerinin temelinde alan yazarlar için bkz. Spybey, 1996; küreselleşmeyi kapitalist ideolojinin yayılmasını meşrulaştıran bir süreç olarak değerlendirenler için bkz. Callinicos et al. (1994); Gordon (1988); Hirst (1997); Hoogvelt (1997).

da hem ortaya çıkmaları hem de konsolide olmaları süreçlerinde, bu sürece katılan aktörlerin kararlarından da etkilenirler; hatta çoğu zaman bu etkilenmelerin bir toplamı olarak belirirler (Scholte, 2000: 91). Buradaki söz konusu aktörlerin kararları, çoğu zaman kendi kimliklerinin sosyal ve tarihi inşalarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında işleyen mekanizma da bundan farklı değildir. Bu süreç uluslararası yapının (sistemin) bir “dayatması” olarak kabul edilemez. Tam tersine, küreselleşme süreci de yapısal sınırlandırmalar ve uluslararası işlemlere katılan aktörlerin karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olarak sergilenmektedir kendisini. Bu yaklaşım çerçevesinde yukarıda küreselleşmenin sebepleri olarak ortaya konulan faktörlerden rasyonalizm ve kapitalizm analizlerimizde yerlerini uluslararası sistemin sınırlandırmalarının birer yansımaları olarak alırlarken, teknolojik gelişmeler ve bu süreçte yaşanan değişimlere yanıt verebilecek yeni düzenlemeler de aktörlerin sürecin ortaya çıkmasındaki katılımlarının birer yansıması olarak değerlendirilmelidirler (Scholte, 2000: 92). Bu yaklaşım çerçevesinde küreselleşme sürecinin inşasını incelemeye geçebiliriz.

1. Hakim bilgi çerçevesi olarak rasyonalizmin yayılması: Düşünceler, sosyal ve siyasal değişimin entellektüel zeminini hazırladıklarından düşünmenin yöntemleri de hiç şüphesiz sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel kalıpların oluşumunda yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu açıdan genel bir bilgi çerçevesi olarak rasyonalizm, “global düşünme biçiminin yayılması”nı hızlandırmıştır (Scholte, 2000: 93). Rasyonalist düşünme biçiminin yayılması ile birlikte rasyonalizmin ayırt edici özellikleri, serpilebilecekleri uygun vasatı da bulmuş oldular. Scholte, dünya ölçeğinde yayılması ile birlikte küreselleşmeye zemin hazırlayan rasyonalizmin özelliklerini şu şe-

kilde sıralıyor (2000: 93): (1) “Seküler” oluşu (buna göre rasyonalizm realiteyi tamamen fiziksel dünyanın terimleri ile tanımlar, aşkın ve ilahî güçlere referansta bulunmaz); (2) “insan merkezci” oluşu (realiteyi insan faaliyetleri ve çıkarları bağlamında anlama eğilimindedir); (3) “bilimsel” oluşu (yaşamı kuşatan olguların, objektif araştırma metodlarının uygulanması ile keşfedilecek olan değişmez doğrularla anlaşılacağı iddiasındadır); (4) “araçsal” oluşu (insanların acil sorunlarını çözmelerini sağlayan çözümlere büyük önem atfeder). Rasyonalizmin bu özelliklerinin yayılması dünya toplumunu oluşturan halkların rasyonalist kavrayış tarafından önerilen belirli kalıplar çerçevesinde düşünmesini sağlamak suretiyle ortak bir “küresel tahayyül”ün gelişmesini mümkün kılmıştır (Scholte, 2000: 93).

2. Kapitalist kalkınmadaki önemli gelişmeler: Kapitalist gelişmenin temelinde yer alan temel motiv sermayenin birikiminin sağlanmasıdır. Bu durum kapitalizmin aktörlerini sermayenin birikimini sağlayacak metodların çeşitlenmesini sağlamak gibi bir uğraşa yönlendirmiştir. Böyle bir çabayı gerekli kılan kapitalist mantık birçok firmayı satış oranlarını artırmak için küresel pazarlara açılmaya itmiştir. Yeni Pazar arayışlarının yanında, kâr güdüsü ile çok uluslu şirketlerin düşük vergilendirmenin yapıldığı yeni mekânlara açılmaları ekonomik aktivitenin ulus devletlerin kontrolünü aşan bir uğraş olarak kendisini yeniden yaratması sonucunu doğurmuştur. Örneğin Hong Kong, dünyanın çeşitli yerlerinden birçok yatırımcının konumlandığı bir yatırımcılar cenneti haline gelmiştir. Kapitalist anlamda “sınırsızlaştırma” düzeyini artıran bir başka faktör de özellikle büyük sermayeler için küresel finans kaynaklarının artması olmuştur. Birçok uluslararası örgüt ve devlet önemli sektörlerde yatırımcılara sağladıkları

teşviklerle yatırımların uluslararası akışını arttırmışlardır (Scholte, 2000: 97).

3. *İletişimde ve veri işlemedeki teknolojik buluşlar*: Özellikle iletişim ve veri işleme alanındaki teknolojik buluşlar, küreselleşme sürecinin altyapısının hazırlanmasını sağlamışlardır. Bu teknolojik buluşlar sayesinde sınırlararası ilişkilerin katlanması mümkün hale gelmiştir. Teknolojik gelişmeler görece olarak daha bütünleşmiş bir ekonomiyi yaratmış; ve malların, sermayenin, fikirlerin ve işgücünün uluslararası hareketliliğindeki düzenlemelerin tamamen devletler tarafından yapılabilmesini olanak dışı kılmıştır. Hükümetler ekonomik işlemlerde kendi hareket alanlarını daraltacak, düzenleme yeteneklerini sınırlandıracak anlaşmalara girmeye başlamışlardır (Krasner, 1995). Strange (1996)'ın ifadeleri ile “teknoloji, devletin varlığının en birincil sebeplerinden birisinin –Adam Smith’in ‘ülkenin savunulması’ (*the defense of the realm*) dediği diğerleri tarafından kendisine yöneltilen hücumlara karşı koyabilme yeteneğinin- baltalanması sonucunu doğurmuştur”.

4. *Bütün bunları olanaklı kılan yeni düzenlemelerin ikame edilmesi*: Yeni düzenlemelerin ikame edilmesi, küreselleşmenin yukarıda ifade edilen sebepleri ile yakından ilgilidir. Rasyonalizm, kapitalizm ve teknolojik buluşların beraberinde getirdiği “sınırsızlaştırma” olgusu, “teknik ve prosedürel anlamda standartlaşma, paranın, malların ve hizmetlerin sınırlararası hareketliliğinde liberalleşmenin sağlanması, küresel sermayeye mal edinme haklarının garanti edilmesi, küresel organizasyon ve faaliyetlerin yasal teminat altına alınması” alanlarında yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır (Scholte, 2000: 105). “Sınırsızlaştırma” olgusunun dayattığı bu düzenlemeler, doğurdıkları hukukî sonuçlarla “sınırsızlaştırma” düzeyinin pekişmesini de beslemiştir.

Bu dört temel sebebin karşılıklı etkileşimleri küreselleşmeyi görünür bir süreç haline getirmiştir. Rosenau (1996: 256) bu sürecin nesnelerin ve faaliyetlerin sınırlararası geçişliliğini beraberinde getirdiğini belirterek bu geçişlilikteki nesnelere ve faaliyetlere şu kategoriler içerisinde incelemektedir: mallar ve hizmetler, insanlar, fikirler ve enformasyon, para, normatif kurumlar, davranışsal kalıp ve pratikler. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bu hareketliliklerin, diğer bir ifade ile küreselleşme sürecinin, sonuçları üzerinde durulacaktır. Çalışma, küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamında bir yaklaşım sergilediği için burada küreselleşmenin daha çok siyasal sonuçları üzerinde durulacaktır.⁶

Küreselleşme süreci, devletlerin kendi aralarındaki ve kendi toplumları ile ilişkilerindeki geleneksel ilişkilerle ilgili radikal değişimleri de beraberinde getirmiştir. “Egemen devletlerin kendi coğrafi sınırları içerisinde paylaşılabilen bir otoriteye sahip olmaları” (Held ve McGrew, 2000: 105) temeline dayanan modern uluslararası sistemin doğası artık tartışılır hale gelmiştir. Geleneksel sistem, temelde ulusal alan ve uluslararası alan arasında kesin olarak belirlenmiş sınırların varlığını kabul etmekte ve bu alanların farklı analiz düzeyleri olduğunu var saymaktadır. Her ne kadar yirminci yüzyıl, uluslararası hukukun uygulanma alanlarını genişletmiş, bölgesel ve küresel kurumların artışı hızlandırmış da olsa modern çağın siyasal alanındaki tanımlayıcı niteliği olan bu geleneksel sistem günümüze kadar çok da yara almadan gelebilmiştir. (Held ve McGrew, 2000: 105). Ne var ki artan “sınırsızlaştırma” olgusu uluslararası ilişkilerin geleneksel yapılarının da artık kökten sarsılmasına neden

⁶ Küreselleşmenin sosyal alandaki sonuçlarının değerlendirildiği yakın zamanlarda yapılmış bir çalışma için bkz. Giddens (1999).

olmuştur. Peki, nedir bu geleneksel uluslararası siyasal sistemde meydana gelen temel değişiklikler?

Daniel Bell (1987)'in ifadeleri ile hızlanan küreselleşmenin bir sonucu olarak "ulus-devlet, hayatın büyük sorunları için çok küçülmüş, küçük sorunları için ise çok büyümüştür." Ulus-devletin küreselleşmenin beraberinde getirdiği sorunları çözmedeki yetersizliği "siyasal güç ve coğrafi sınırlar arasında kurulan tartışmasız bağ"ın kırılması sonucunu doğurmuştur (Held ve McGrew, 2000: 11). Bu durum siyasal sınırlar içinde ve sınırlar arasında yeni hükümet etme formlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ulus-altı ve ulus-üstü otoritelerin doğuşu "egemenliği gücün paylaşılarak kullanılabilirdiği bir pratiğe" dönüştürmüştür (Held ve McGrew, 2000: 11). Ulus-altı ve ulus-üstü siyasal grupların yanı sıra, hükümetlerin politikalarını denetleyebilen hükümet dışı organların ortaya çıkışı, ulus-devletlerin Westfalyan algılamaları çerçevesindeki egemenliklerinin azalmasına ve bir noktaya kadar ademi merkeziliyeti kabul eden parçalanmış siyasal güçler haline gelmelerine sebep olmuştur.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası ilişkilerdeki konuların çeşitlenmesi insanlığın ortak sorunlarının çözümünde yeni "küresel limitler (*global limits*)" yaratmıştır (Mann, 1997). Örneğin küresel ekonomik dengenin bozulması yakın tarihimizin uluslararası hükümet etme pratiklerinin genişlemesini de beraberinde getirmiştir (Scholte, 2000: 150). Uluslararası yönetim mekanizmalarının yaratılması, uluslararası anlaşmazlıkların çözümünün de bir enstrümanı haline gelmiştir. Devletler kendi aralarındaki sorunların çözümünde kendi rızaları ile ulus-üstü mahkemelerin otoritesini kabul etmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü gibi ulusüstü düzeyde hükümet dışı örgütler daha yaygın bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Yine aynı

şekilde bir çok devlet örneğin insan hakları ile ilgili olarak kendi otoritelerine hanel getirecek uluslararası anlaşmaların tarafı haline gelebilmiştir. Devletler modern çağda belki de ilk defa egemenliklerinden bir kısmını içlerinde kendi temsilcileri olmayan uzmanlardan kurulu ulusüstü denetleme komisyonlarına devretmeyi kabul etmişlerdir. Bu komisyonların işkence, ayrımcılık, çocuk haklarının korunması gibi konularda devletleri denetleme haklarını ellerinde bulundurmaları egemenliğin dönüşümünün derecesini göstermesi açısından önemlidir (Scholte, 2000: 150). Sonuçta, uluslararası ilişkilerin konuları ulus-devletlerin yalnız başlarına baş edemeyecekleri kadar geniş bir alana yayılmış bulunmaktadır. Bu bağlamda çok taraflı kurumsal dayanışma mekanizmalarının kurulması devletlerin kendi yükümlülüklerini –savunma, ekonomik düzenlemeler, sağlık, hukuk, eğitim, vs.- yerine getirebilmelerinin ön koşulu haline gelmiştir (Held ve McGrew, 2000: 13). Güvenliğin ekolojik tehlikeler, kültürel değerlerin korunması, maddi refah düzeyinin artırılması gibi konuları da içine alacak şekilde yeniden tanımlanması yönündeki eğilim de çok-taraflılığı kaçınılmaz kılmaktadır (Held ve McGrew, 2000: 26).

Bu ulusüstü örgütlere ek olarak küreselleşme, yeni sosyal hareketlerin ve kimlik politikalarının doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Bu hareketler kendilerini hem küresel hem de ulusaltı ölçeklerde ifade etmişlerdir. Yeni teknolojileri de kullanabilen bu hareketler, birçok yerel ve küresel kimliğin ulusal kimlikler aleyhine daha da görünür kılınmasını sağlamışlardır. (Mann, 1997). Bu sosyal ve siyasal hareketlerin görünürliğünün artması iki önemli sonuç doğurmuştur: coğrafi kültürlerden ve topluluklardan tamamen bağımsız, sınıf, cinsiyet, ırk, din ve cinsellik gibi kimliklerle bağlantılı fikirlerin hızla yayılması; yerel kültürlerin, geleneksel değerlerin

ve etnik siyasetin bir anda ulus-devletlerin gündemine oturmaya başlaması.

Küresel alanda hızla yayılan fikirlerin başında liberal demokrasi gelmektedir. Held ve McGrew (2000: 10)'in de belirttikleri gibi, "Avrupa'da İspanya, Portekiz gibi ülkelerin demokratik sistemlere geçmesi ile hız kazanan demokratikleşme Latin Amerika'da, Asya'da, Afrika'da ve Doğu Avrupa'da bir çok ülkenin gündeminin önemli bir parçası haline gelmiştir". Demokratik yönetim, "medeniyetin evsensel bir siyasal standardı" (universal political standard of civilization) haline gelmiştir (McGrew, 1997). Ulus-devlet içinde ve ötesinde "demokratik fazilet"e ulaşmak dünyanın Batısından Doğusuna, Kuzeyinden Güneyine kadar bir çok toplum tarafından büyük önem atfedilen normatif bir gereklilik haline gelmiştir. Bu "normatif gereklilik" algılaması bir anlamda uluslararası ilişkilerin işleyişini "moral dokulardan yoksun anarşik bir sistemde egemen devletler arasındaki güç ve güvenlik mücadelesi" olarak algılayan geleneksel anlam dünyasına da bir tehdit olarak kabul edilebilir.

Sonuç

Ulusüstü örgütlerin, kimliklerin, grupların, işleyişlerin artması yeni bir "küresel bilinç (*global consciousness*)"ın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Held and McGrew, 2000: 18). Bu bilincin eyleme yansıdığı alanlar olarak, ulus-devletin sınırlarını aşan, tamamen küresel nitelikli barış, insan hakları, çevresel ve sosyal konulardaki reformlar gibi çeşitli konularda faaliyet gösteren sivil toplumların ortaya çıktığını görmekteyiz (Mann, 1997). Bu küresel hareketler ulusaltı grupların da kendi kimliklerini ifade etme uğraşları ile birleşince ulus-devletin Westfalyan anlamdaki mutlak egemenliğe dayalı meşruiyetinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu mutlak egemenlik, devletin "kendi coğ-

rafi sınırları içerisinde en yüksek, kapsayıcı, sınırsız ve paylaşılabilen bir otoriteye sahip olmasını gerektirir" (Scholte, 2000: 135). Scholte'nin egemenliğin bu özelliklerinin ne anlama geldiğini aşağıdaki satırlarla anlatmaktadır (2000: 135):

...en yüksek otorite, egemen devletin kendinden daha yüksek bir hesap mercii tanımaması anlamına gelir; coğrafi sınırları içerisinde ve diğer ülkelerle ilişkilerinde son söz bu egemen devlete aittir. Kapsayıcı otoritesi ile egemen devlet sosyal hayatın bütün alanlarında –finans, dil, askeri işler, cinsel davranışlar, eğitim vs.- yönetme yetkisini kendinde bulur. Sınırsız otoritesi ile egemen devlet kendi coğrafi sınırları içerisinde başka bir devletin müdahalesini kabul etmediği gibi başka devletlerin de kendi içerisindeki özerkliğine saygı duyar. Paylaşılabilen otoritesi ile egemen devlet, kendi ülkesinde tek otoritenin kendisi olduğu varsayımına binacı hiçbir güçle otoritesini paylaşmaya yanaşmaz.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği dinamikler, ulus-devletlerin, burada resmedilmeye çalışılan sınır(sızlık)lar dahilinde bir egemenlik pratiğine sahip olmasını imkânsızlaştırmıştır. Coğrafi sınırlar ve devletlerin sosyal, siyasal, ve ekonomik faaliyetleri arasındaki paralelliklerin geçerliliğini kaybetmesi egemenliğin de yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Ulusüstü ve ulusaltı gruplar bu yeni tanımlama sürecinde egemenlikten doğrudan pay alma iddiasındaki gruplar haline gelmişlerdir. Küreselleşme ile eş zamanlı olarak ortaya çıkan hareketler –çevreci gruplar, feministler, insan hakları savunucuları, yatırımcılar, dini uyanış taraftarları, gençlik grupları vs.- modernitenin dayattığı egemenlik kavramsallaştırmasının artık dünya politikalarının bir kuralı olmasını sorunsallaştırmıştır; hatta sorunsallaştırmanın ötesinde bir kural olarak ortadan kalkmasını sağlamıştır bile denilebilir.

Ancak buraya kadar anlatılanlardan ulus-devletin artık anlamsızlaştığı gibi bir sonuca varmak mümkün değildir. Her ne kadar küreselleşme sürecinde devlet egemenliği yıpranmış ise de devletin kendisi Uluslararası İlişkiler çalışmalarının temel analiz birimi olarak yerini korumaktadır. Hiç şüphesiz ulus-devlet hem ulusal hem de uluslararası alanlarda hâlâ temel karar alıcı olarak dimdik ayakta durmaktadırlar. Scholte'nin ifadeleri ile, "devlet hâlâ yaşamaktadır, fakat daha önceki devirlerdeki en yüksek, kapsayıcı, sınırsız ve paylaşılmalı bir otorite olma iddiasından artık vazgeçmiştir. Netice itibari ile ortaya çıkan egemenlik sonrası devlet (*post-sovereign state*), içerisinde hem özel aktörlerin hem de hükümetlerin bulunduğu daha geniş, çok taraflı düzenlemelerin önemli bir parçası (ama sadece parçası) haline gelmiştir" (Scholte, 2000: 157). Bu sonuç, bu çalışmaya kuramsal arkaplanını veren, uluslararası ilişkilerin uluslararası yapı ve devletlerin karşılıklı etkileşiminin bir sonucu olduğu iddiası ile tam olarak uyumaktadır. Çalışmanın ilk kısımlarında daha açık bir şekilde ortaya konulduğu gibi, "tarihi açıdan ulusötesi kuvvetler ve devletler etkileşimli olarak gelişmişlerdir" (Clark, 1999: 52). Bu noktada, küreselleşmenin ulus-devletleri yok ettiği ve uluslararası sistemi bu önkabul üzerinden yeniden üretmeye çalıştığı iddiaları "devlet ve sistemin birbiri ile ayrılmaz etkileşimlere sahip oldukları gerçeğinin varlığında" çok da anlamlı görünmemektedir. Clark (1999: 55)'in bu çalışmanın temel argümanını net bir şekilde özetleyen ifadeleri ile "küreselleşme şüphesiz devletleri etkilemektedir, ancak o aynı zamanda devletlerin kendi tasarrufları ile inşa ettikleri bir olgudur".

Kaynakça

- Adler, Emanuel, 1997, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics," *European Journal of International Relations*, 3(3): 319-363.
- Banchoff, Thomas, 1999, "German Identity and European Integration," *European Journal of International Relations*, 5(3): 259-289.
- Bell, Daniel, 1987, "The World and the United States in 2013," *Daedalus*, 3 (3): 1-31.
- Berger, Thomas, 1996, "Norms, Identity and National Security in Germany and Japan", *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (ed.) Peter J. Katzenstein, New York: Columbia University Press, s. 317-356.
- Callinicos et al., 1994, *Marxism and New Imperialism*, London: Bookmarks.
- Cerny, P. G., 1997, "Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization", *Government and Opposition*, 32
- Checkel, Jeff, 1998, "The Constructivist Turn in International Relations Theory," *World Politics*, 50 (2): 324-348.
- Clark, Ian, 1999, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Finnemore, Martha, 1996, *National Interests and International Society*, Ithaca: Cornell University Press.
- Giddens, Anthony, 1990, *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony, 1999, *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives*, London: Profile Books.
- Gordon, D., 1988, "The Global Economy: New Edifice or Crumbling Foundations?," *New Left Review*, 168.

- Held, David, 1997, "Democracy and Globalization," *Working Paper*, Max Planck Institute for Study of Societies.
- Held D. ve A. McGrew, 1999, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Cambridge: Polity Press.
- Held D. ve A. McGrew, 2000, "The Great Globalization Debate: An Introduction", *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* (ed.), Held D. ve A. McGrew, Cambridge: Polity Press.
- Hirst, P., 1997, "The Global Economy: Myths and realities", *International Affairs*, 73 (3): 409-426.
- Hirst, Paul ve Grahame Thompson, 1996, *Globalization in Question: the International Economy and the Possibilities of Governance*, Cambridge: Polity Press.
- Hoogvelt, 1997, *Globalization and Postcolonial World: The New Political Economy of Development*, London: Macmillan.
- Hopf, Ted., 1998, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory," *International Security*, 23(1): 171-200.
- Jepperson, Ronald L., Alexander Wendt ve Peter J. Katzenstein, 1996, "Norms, Identity ve Culture in National Security", *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (ed.) Peter J. Katzenstein, New York: Columbia University Press, s. 33-78.
- Johnston, Alastair, 1995, *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*, Princeton: Princeton University Press.
- Katzenstein, Peter J., 1996, "Introduction: Alternative Perspectives on National Security", *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (ed.) Peter J. Katzenstein, New York: Columbia University Press, s. 1-32.
- Keohane, R. O., 1995, "Hobbes's Dilemma and Institutional Change in World Politics: Sovereignty in International Society", *Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War*, (ed.) Hans-Henrik Holm ve Georg Sorensen, Boulder, Colo.: Westview Press, 1995.
- Krasner, Stephen D., 1995, "Compromising Westphalia," *International Security*, 20(3): 115-151.
- Kratochwil, Friedrich., 1989, *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, Michael., 1997, "Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?", *Review of International Political Economy*, 4 (3): 472-496
- McGrew, Anthony, 1997, "Democracy beyond Borders? Globalization and the Reconstruction of Democratic Theory and Politics", *The Transformation of Democracy? Globalization and Territorial Democracy*, (ed.) A. G. McGrew, Cambridge: Polity Press.
- Onuf, Nicholas G., 1989, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, Columbia: University of South Carolina Press.
- Onuf, N., 1998, "Constructivism: A User's Manual", *International Relations in a Constructed World*, (ed.) Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf ve Paul Kowart, Armonk, NY and London: M.E. Sharpe, s. 58-78.
- Opello W.C. ve S. J. Rosow, 1997, *The Nation-State and Global Order: A Historical Introduction to Contemporary Politics*. Columbia: Columbia University Press.
- Reich, Simon., 1998, "What is Globalization? Four possible Answers," *Working Paper*,

Helen Kellogg Institute for International Studies.

Rosenau, James N., 1996, "The Dynamics of Globalization: Towards an Operational Formulation," *Security Dialogue*, 27(3): 247-262.

Ruggie, John Gerard., 1997, "The Past as Prologue? Interests, Identity, and American Foreign Policy," *International Security*, 21 (4): 89-125.

Schmidt, B., 1998, "Lessons From the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations", *International Studies Quarterly*, 42: 433-459.

Scholte, Jan A., 2000, *Globalization: A Critical Introduction*, New York: St. Martin's Press.

Spybey, T., 1996, *Globalization and World Society*, Cambridge: Polity Press.

Sorensen, G., 2001, *Changes in Statehood: The Transformation of International Relations*, New York: Palgrave.

Strange, S., 1996, *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Weldes, J., 1996, "Constructing National Interests." *European Journal of International Relations*, 2: 275-318.

Wendt, A., 1987, "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory," *International Organization*, 41(3): 335-370.

_____ 1992, "Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," *International Organization* 46: 391-425.

_____ 1994, "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review* 88: 384-396.

_____ 1995, "Constructing World Politics." *International Security*, 20: 71-81

_____ 1999, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Liberte Yayinevi'nden, Türkçe siyaset bilimi literatürüne önemli bir katkıda bulunacak yeni bir kitap...

Özgürlük ve Devlet

Charles K. Rowley

LIBERTE

Kitaplığınızda Özgürlüğe Yer Açın...
